

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

REPRESENTATION OF TERMONOLEXICS OF GRAPHIC DESIGN IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Гурко О.В.,

*доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

У статті з'ясовано частининомовну належність термінолексики графічного дизайну в сучасній українській мові. Виявлено, що більшість термінів – іменники, які називають найрізноманітніші поняття графічного дизайну, зокрема назви поліграфічної продукції, предметів розміщення графічних елементів, статистичних ілюстративних матеріалів, осіб за видом оброблення й оздоблення об'єктів і предметів графічного дизайну тощо. Установлено, що дієслова в аналізованій групі термінолексики є найменш частотними та легко стають віддієслівними іменниками.

Ключові слова: графічний дизайн, термінолексика графічного дизайну, репрезентація, частини мови, сполучення слів.

В статье выявлены частеречные особенности терминологии графического дизайна в современном украинском языке. Большинство терминов – это существительные, называющие разные понятия графического дизайна, в частности названия полиграфической продукции, предметов размещения графических элементов, статистических иллюстративных материалов, лиц по виду обработки и отделки объектов и предметов графического дизайна и т. п. Глаголы в анализируемой группе терминологии – наименее частотные и легко становятся отглагольными существительными.

Ключевые слова: графический дизайн, терминология графического дизайна, репрезентация, части речи, сочетание слов.

The article reveals the peculiar features of the terminology of graphic design in the modern Ukrainian language. Most of the terms are nouns that refer to different concepts of graphic design, in particular: the names of polygraphic products, items of placement of graphic elements, statistical illustrative materials, persons according to the type of processing and finishing of objects and graphic design objects, etc. Verbs in the analyzed terminology group are the least frequent and easily become verbal nouns.

Key words: graphic design, terminologies of graphic design, representation, parts of speech, combination of words.

Постановка проблеми. Основною функцією сучасної лексикології є вивчення й упорядкування системності лексики. Семантичний аналіз великих лексичних шарів має істотне значення не лише для описової лексикології й практичної лексикографії, а й для всієї лінгвістичної теорії. Дослідження кожного окремого фрагмента лексико-семантичної системи допомагає знайти специфічне в тому чи іншому класі слів і глибше зрозуміти загальні системні закономірності мови загалом.

Основу української термінологічної системи становить питома лексика, яка ввійшла в науковий обіг через її дефінування. Наукова термінологія – це той пласт лексики, що постійно розвивається. Кількість термінів у лексичному складі мови активно поповнюється. Тому цілком закономірною є пильна увага до термінів і терміносистем із боку лінгвістів, які досліджують термінологію як важливий складник лексики сучасної української літературної мови.

Графічний дизайн порівняно з дизайном – це молода царина науки, що формується на межі

XX – XXI століття. Сучасна лінгвістика ще не зверталася до вивчення лексики графічного дизайну. Саме лінгвістика, поряд зі спеціальною наукою, здатна аргументовано регулювати процеси професійного взаєморозуміння, координувати формальний і понятійний аспекти термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть спостерігаємо неабияку зацікавленість дослідників питаннями, пов'язаними з виокремленням та інтерпретацією графічного дизайну в Україні. Зокрема, О. Гладун зараховує малюнок до одного з найвиразніших і найбільш самодостатніх видів графічного мистецтва, указуючи на його роль у навчальному процесі й творчому становленні художників будь-якої спеціалізації [8, с. 33], О. Іващенко й У. Мельникова, О. Тарасенко описують харківський плакат і книжкову графіку [15; 20], М. Куленко та Л. Соколюк осмислюють питання графічного дизайну та простежують шляхи його розвитку в Україні [17, с. 312; 26, с. 9]. Заслуговує на поцінування стаття В. Косова «Національні

моделі і глобалізація графічного дизайну другої половини ХХ століття», у якій увагу автора зосереджено на проблематиці графічного дизайну, яка не стала поки що об'єктом спеціальної уваги української мистецтвознавчої науки. «Перебуваючи в розділі технічних наук, – зазначає він, – ця галузь розглядалася переважно як складник промислового виробництва» [16, с. 87–89]. Утім, праць, у яких висвітлюють окремі аспекти вивчення лексики графічного дизайну в лінгвальному просторі, майже немає, що й зумовлює актуальність цієї наукової розвідки. В українському мовознавстві наявні лише поодинокі дослідження (див. О. Гурко [10], О. Панасенко [24]).

Постановка завдання. У пропонованій статті масмо на меті з'ясувати та проаналізувати частини мовну належність лексики графічного дизайну в сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу. За граматичним статусом у лексиці графічного дизайну широко представлені іменники, дієслова та прикметники.

Як зазначає М. Годована, «... семантичний обсяг слова, способи та особливості поєднання в ньому термінологічних і нетермінологічних значень відрізняються у словах, що належать до різних частин мови. Найбільшу здатність «опредмечувати» будь-яке поняття мають іменники, тому вони є найчисленнішими в термінологічній лексиці порівняно з іншими частинами мови, здатними термінологізуватися...» [9, с. 14].

Аналіз термінологіки графічного дизайну засвідчив, що більшість термінів – іменники. Вони позначають найрізноманітніші поняття графічного дизайну, а саме: назви напрямів у сучасному мистецтві, назви поліграфічної продукції, стилів живопису, інформаційних джерел, предметів розміщення графічних елементів, прийомів розпису в дизайні, статистичних ілюстративних матеріалів, осіб за видом оброблення й оздоблення об'єктів і предметів графічного дизайну, галузей, суміжних із графічним дизайном: *абрис* [11, с. 7], *ажур* [23, с. 15], *акант* [23, с. 16], *аплікація* [11, с. 14], *бістр* [11, с. 20], *вирізування* [11, с. 23], *відбиток* [11, с. 23], *грабітихель* [11, с. 31], *гравюра* [11, с. 32], *граттаж* [23, с. 49], *графіка* [11, с. 34], *декоратор* [11, с. 44], *екслібрис* [11, с. 49], *ескіз* [11, с. 50], *знак* [11, с. 57], *іконографія* [11, с. 59], *ілюстрація* [11, с. 61], *ініціал* [11, с. 62], *колаж* [11, с. 71], *крокі* [11, с. 77], *лубок* [11, с. 82], *майстер-графік* [14, с. 24], *напис* [11, с. 91], *начерк* [11, с. 92], *оголошення* [14, с. 109], *палітра* [11, с. 101], *поп-арт* [11, с. 105], *реклама* [11, с. 108], *рисунок* [11, с. 109], *серія* [23, с. 168], *символ* [11, с. 117], *темпера* [11, с. 124], *хай-*

тек [11, с. 137], наприклад: «У поліваріантності **шрифту** Бідняка як **художника-графіка** (у назвах книг, заголовках **плакатів**) відчувається не випадкова відсутність сталої схематичності та сухуватості» [2, с. 124]; «Спільна риса усіх творів – **багатофігурність композиції, ритм, рухливість фігур. Контрасти** світлих, білих, червоних плям на темному нейтральному фоні, прозорість, легкість **форми** – все це й визначає **стиль, манеру молодих митців**» [1, с. 55]; «У протилежному разі ми б не побачили всього того розмаїття **рисуноків, полотен, мозаїк, ескізів театральних стройів, які В. Зарецький нам залишив**» [32, с. 32]; «У багатогранній творчій спадщині художника Михайла Івановича Жука **обкладинки до книжок, як і книжкова графіка** взагалі, не були визначальними. Прославився він, передусім, своїми численними **портретами** української інтелігенції, великими декоративними **панно, офортами, літографіями**» [18, с. 9]; «В експозиції були представлені рукописи Шевченка, його мистецькі твори (**малюнки, офорти, акварелі, малярські полотна**)» [29, с. 7]; «З безлічі видань на цьому континенті треба згадати «Слово о полку Ігоревім» з 1950, де **ілюстрації-дереворізи** нагадують мініатюри княжої доби, або елегантну **обкладинку** з сірого полотна на монографії Радича з великим **написом**, що виповнює цілу площу» [3, с. 30]. Із цих прикладів стає очевидно, що в лексиці графічного дизайну, як і в сучасній українській літературній мові, переважно іменники мають найбільшу здатність виконувати функції самостійного терміна.

Водночас в аналізованій лексиці значне місце посідає якісна характеристика понять, їх кваліфікація й диференціація, що є можливою здебільшого завдяки широкому використанню якісних і відносних прикметників, які здатні описувати характерні ознаки предметів, явищ, властивостей. Зауважимо, що для термінологіки графічного дизайну характерні зазначені нижче терміни (прикметники-однослови та дієприкметники-однослови): *декорований* [23, с. 55], *декоративний* [23, с. 54], *гравірований* [13, с. 173], *мозаїчний* [23, с. 106], *розписаний* [14, с. 189], *монохромний* [23, с. 107], *локальний* [23, с. 98], *вирізьблений* [23, с. 39], *викарбуваний* [13, с. 136], *контрастний* [5, с. 114], *кольоровий* [5, с. 124], *ретроспективний* [23, с. 154], наприклад: «*Фарба, настель, колір, фактура, то витончуючись у гострих ламаних лініях, то набухаючи у розмитих локальних площинах, стає метафорою ефемерності навколишнього, мінливостю часу, стану, настрою, душі*» [22, с. 61]; «*Оформляючи купюру,*

Нарбут застосовував вишукані орнаменти в дусі українського бароко 17–18 сторіч, **декоративні шрифти** і зображення тризуба – знака князя Володимира» [4, с. 23].

Здатність іменника в поєднанні з прикметником передавати специфіку родо-видових відношень і сприяла утворенню іменниково-прикметникових сполучень, яких у досліджуваній термінології велика кількість: *станкова графіка* [5, с. 68], *книжковий знак* [5, с. 109], *графічне проектування* [5, с. 92], *анімаційний дизайн* [23, с. 21], *локальний колір* [23, с. 98], *гротесковий орнамент* [17, с. 295], *серійний текст* [5, с. 136], *прикладна графіка* [17, с. 369], *корпоративний стиль* [17, с. 397], *кольоровий скетч* [5, с. 125], *телевізійний дизайн* [5, с. 69]. Наприклад: «*О. Кульчицька одна з перших в Україні починає працювати в галузі промислової естетики – виконує проекти обгорткових паперів... Водночас мистецький доробок О. Кульчицької у кожній сфері її творчості – у естампній та книжковій графіці, у малярстві та ужитковому мистецтві – репрезентує своєрідний, глибоко національний за формою та змістом український варіант західноєвропейського модерну*» [30, с. 111]; «*Митець Борис Крюков посів помітне місце в українській книжковій ілюстрації*» [19, с. 36]; «*Ярич Світлана займається станковою графікою і від 1990 р. представляє твори на виставках*» [28, с. 33]; «*Для цього періоду характерними є своєрідна стримана кольорова гама полотен, приглушені тони, перевага сірого та чорного, що створює пригнічений настрій, допомагає передати психологічну атмосферу того часу*» [21, с. 32]; «*На основі спостережень та натурних малюнків Зінов'єв створював цікаві композиції, які потім перерисовував пером на відшліфований самитову дошку сторінкового або півсторінкового журнального формату*» [7, с. 35].

У лінгвістичній літературі функціонують різні погляди щодо ступеня термінологічності дієслів і дієслівних словосполучень. В. Даниленко вважає, що дієслово здатне виконувати функції самостійного терміна [12, с. 43]. На переконання Ф. Сорокалєтова, «...дієслово за своєю природою не може повною мірою задовольняти вимоги, які ставляться перед терміном, – найбільш повно виражати абстрагований зміст того чи того поняття» [27, с. 311]. Спираючись на проаналізований фактичний матеріал, робимо такий висновок: дієслівна термінологія наявна в термінології графічного дизайну, проте терміни-дієслова легко стають віддієслівними іменниками: *виблизувати – виблиск, гравіювати – гравіювання,*

декалькувати – декалькування, намальювати – намальовка, презентувати – презентація, розписувати – розпис, зокрема: «Діти допомагали розписувати храм... Діти зібралися в стінах Свято-Ігнатійського храму, де нині завершується розпис нефа...» [6, с. 16]; «*Краматорський ювелірний завод пропонує обручки з етикеткою, на якій написані теплі й ніжні слова, оформлені трояндою... Популярні обручки з різним гравіюванням, візерунками... Ну і модно тепер гравіювати на обручках написи, наприклад, латиною*» [33, с. 72].

Простежимо за дієслівною лексикою, використовуючи речення, які пов'язані з графічним дизайном: «*Бетонну стіну вздовж річки Либідь між Протасовим Яром та Залізничним шосе можна вважати музеєм вуличного малюнка – графіті. Ще на початку 1990-х молодь стала розписувати її яскравими фарбами. Тоді в Києві поширився популярний у Європі та США молодіжний рух. Нині писати графіті у столиці України заборонено, хоч знайти ці малюнки можна на стінах мало не в кожному дворі. Багато малюнків на Оболонській набережній та біля станції метро «Дніпро». 30-річний художник Марк Пустосвіт вважає, що прикрасити вуличним малюнком потрібно «спальні» райони Києва*» [6, с. 17]; «*В УПЦ (МП) стверджують, що не мають наміру замальовувати знамениті фрески Кирилівської церкви у Києві*» [25, с. 19]; «*Закарпатські пластуни вчилися малювати великодні писанки... Звичай розмальовування до Великодня пташиних яєць у кожному регіоні України має свої особливості*» [31, с. 13]; «*Перший досвід художницю не розчарував, швидше навпаки; вона впевнена, що декорувати вистави доведеться ще не раз*» [33, с. 73]. Отже, наявність чималої кількості дієслів характерна для термінології графічного дизайну, утім, їх роль вторинна. Окремі мовознавці такий вияв дієслівних лексем пояснюють їх суфіксально-словотвірною бідністю, а також неможливістю за їх допомогою найбільш повно виражати абстрагований зміст того чи іншого поняття, оскільки категорія особи заважає дієсловом виконувати дефінітивну функцію.

Ураховуючи те, що більшість термінів графічного дизайну – це іменники, у процесі функційного аналізу їм надавалася перевага, що є явищем закономірним. Через це логічною є й використана схема дослідження: спочатку розглядали терміни-іменники, далі – іменниково-прикметникові сполучення, а наприкінці – терміни-іменники, мотивовані дієслівними основами.

Висновки. Отже, за частиномовними ознаками аналізована термінологіка репрезентована здебільшого іменниками й іменниково-прикметниковими сполученнями. Процес формування української лексики графічного дизайну кінця ХХ – початку ХХІ століття відзначається значною активізацією, і зумовлено це розширенням її функційних меж. Неуніфікованість певної частини термінів відображена на рівні мовної

культури дизайнерських видань, що ускладнює наукове спілкування. Результати пропонованого дослідження повинні сприяти оптимізації процесу уніфікації сучасної української термінологіки графічного дизайну як на міжгалузевому, так і на внутрішньогалузевому рівні. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в дослідженні термінологіки графічного дизайну в українській рекламі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авраменко О. Біля фонтана: Мистецька лабораторія. *Образотворче мистецтво*. 2006. № 2. С. 54–57.
2. Андріяшко В. Народні художні традиції в підготовці фахівців декоративно-ужиткового мистецтва. *Образотворче мистецтво*. 2007. № 2. С. 124–125.
3. Антонович-Рудницька М. Яків Гніздовський. *Образотворче мистецтво*. 2004. № 3. С. 28–31.
4. Біксей Л. Золоті фонди музею. *Образотворче мистецтво*. 2007. № 1. С. 22–24.
5. Білодід Ю. Основи дизайну. Київ: Парапан, 2004. 240 с.
6. Бойчук А., Соколюк Л. *Мистецтво*. 2007. № 3. С. 16–17.
7. В'юник А. Україна очима Зінов'єва. *Образотворче мистецтво*. 1997. № 1. С. 34–36.
8. Гладун О. Основні педагогічні принципи Харківської школи графічного дизайну. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2002. № 10. С. 33–39.
9. Годована М. Формування сучасної української термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1994. 18 с.
10. Гурко О. Лексика графічного дизайну в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
11. Гурко О., Попова І. Словник термінів графічного дизайну. Дніпропетровськ: Пороги, 2009. 157 с.
12. Даниленко В. Терминологизация разных частей речи: термины-глаголы. *Проблема языка, науки и техники*. Москва: Наука, 1970. С. 42–59.
13. Декоративно-ужиткове мистецтво: словник у 2-х томах / ред. Л. Запаско. Львів: Афіша, 2000. Т. 1. 363 с.
14. Декоративно-ужиткове мистецтво: словник у 2-х томах / ред. Л. Запаско. Львів: Афіша, 2000. Т. 2. 372 с.
15. Іващенко О. Витоки українського журнального дизайну. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2002. № 10. С. 39–49.
16. Косів В. Національні моделі і глобалізація графічного дизайну другої половини ХХ століття. *Вісник Львівської академії мистецтв*. 2001. Вип. 12. С. 87–89.
17. Куленко М. Основи графічного дизайну. Київ: Кондор, 2007. 492 с.
18. Логутенко О., Луцик С. «Ти твориш з ліній ті таємні дива...» (Книжкові обкладинки Михайла Жука). *Образотворче мистецтво*. 1995. № 2. С. 9–11.
19. Лосікова Л. Новеліст барв і форм Борис Крюков. *Образотворче мистецтво*. 2003. № 1. С. 36–37.
20. Мельникова У., Тарасенко О. Про деякі особливості в художньому оформленні українських авангардових книг та журналів 1920–1930-х років. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2002. № 3. С. 13–18.
21. Мишанич В. Наш Ернест Конратович. *Образотворче мистецтво*. 2007. № 1. С. 32.
22. Міляєва Л. Унікальна пам'ятка. *Образотворче мистецтво*. 1992. № 5. С. 61.
23. Нічкало С. Мистецтвознавство: короткий тлумачний словник. Київ: Либідь, 1999. 208 с.
24. Панасенко О. Сучасні аспекти термінології графічного дизайну. *Міжнародні конференції: Україна и мир: гуманитарно-техническая элита и социальный прогресс*. Секц. 9. Языковая подготовка специалиста. НТУ «ХПИ», 2015. С. 43–44.
25. Путянин В. Естафета майстерності. *Образотворче мистецтво*. 2006. № 4. С. 18–19.
26. Соколюк Л. Естетичні властивості дизайн-об'єктів та формування індивідуального стилю. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2002. № 6. С. 9.
27. Сорокалетов Ф. История военной лексики в русском языке (XI – XVII в.). Ленинград: Наука, 1970. 21 с.
28. Стельмащук С. Ярич С. *Образотворче мистецтво*. 2007. № 2. С. 33.
29. Фоменко І. Давні рушники і їх символіка. *Образотворче мистецтво*. 1999. № 3–4. С. 7.
30. Хамаза Л. Музейна галерея. *Образотворче мистецтво*. 2006. № 1. С. 110–112.
31. Чередниченко О. Образотворче мистецтво як засіб естетичного виховання молодших школярів. *Образотворче мистецтво*. 1992. № 3. С. 13–14.
32. Шестакова О. Своєрідна мова Марфи Тимченко. *Образотворче мистецтво*. 1992. № 5. С. 31–33.
33. Шмагало Р. Наш дизайн. *Образотворче мистецтво*. 2000. № 1–2. С. 71–75.